

“СМЕРЦЬ ШЭРШНЯ” ЯК РЭЦЭПЦЫЯ М. БАГДАНОВІЧАМ СЕРБСКАГА ЭПАСУ

Жыркевіч Таццяна Іванаўна

старшы выкладчык кафедры літаратуры і міжкультурных камунікацый
установы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова”
(г. Магілёў, Беларусь)

М. Багдановіч ў сваёй творчасці заўсёды адстойваў ідэі адраджэння роднай культуры, з якой непарыўна звязана думка аб цесным узаемадзеянні славянскіх народаў, агульнасці іх гістарычнага мінулага і культурнай спадчыны. Сінтэзам гэтых дзвюх ідэй з’яўляюцца пераўтварэнні беларускім мастаком песень славянскіх народаў.

У цыкл “Песні” ўваходзяць творы, якія напісаны пад уплывам вывучэння фальклору розных краін свету. Да іх М. Багдановіч прыйшоў праз даследаванне асаблівасцяў беларускай народнай творчасці. “У святле гэтай заўсёднай увагі да беларускага фальклору, а таксама да вечных каштоўнасцяў вуснай народнай творчасці розных краін робіцца зразумелым, чаму М. Багдановіч праявіў такую жывую цікавасць да песень народаў свету” [4, с. 192]

У перакладчыцкай дзейнасці М. Багдановіч карыстаўся тэарэтычнымі высновамі А. Пушкіна, М. Міхайлава, М. Горкага і іншых мастакоў слова, якія адмаўлялі дакладнае следаванне парадкоўнаму перакладу. Гэтага прытрымліваўся і Максім Багдановіч, пацвярджаючы чаму можна знайсці ў яго рэцэнзіі на рускі пераклад зборніка вершаў Т. Гацье “Эмалі і камеі”, які быў зроблены М. Гумілёвым. Беларускі мастак паграбаваў перадачы не літаральнага зместу верша, а яго “духу”. “Можна пісаць <...> не намагаючыся падрабіцца пад народную песню, але ў народным духу” [2, с. 290].

Асаблівую цікавасць з усіх прадстаўленых песень выклікае сербская – “А хто там едзе па Касову полю?” Пад больш вядомай назвай – “Смерць шэршня”, – песня была змешчана ўкладальнікамі першага выдання твораў М. Багдановіча ў 1927 годзе на падставе яго чарнавых накідаў.

Характэрна для сербскіх народных песень не пакінула паэта раўнадушным. На прыкладзе гэтага твора можна ўбачыць, што паэт вельмі ўважліва даследаваў

мастацкія асаблівасці эпічных песняў. І ў “Смерці шэршня” ён узнавіў многія элементы сербскага эпасу.

Вядомы даследчык сербскага эпасу М.І. Краўцоў дае наступнае значэнне эпічнай песні. “Эпічная песня – гэта адна падзея, развітая ў апісанні, апавяданні і дыялогу” [3, с. 210]. Для яе “характэрна дынамічнае развіццё сюжэта, гіпербалічнае апісанне подзвігу, пастаянныя параўнанні і эпітэты, выкарыстоўванне дыялога і г.д. Тыповым з’яўляецца і прыём паўтарэння” [3, с. 167].

У сваёй песні М. Багдановіч выкарыстаў найбольш тыповы сюжэт эпічных песен – подзвіг героя і яго гібель. Асабліва ён быў характэрны для “Косаўскага цыкла песень”, дзе паэтычна расказваецца пра ўдзельнікаў бітвы Мілаша і Югавічаў. Сюжэт аб смерці героя ёсць і ў іншых цыклах, такіх, напрыклад, як песні пра Марка Кралевіча (“Смерць Марка”).

М. Багдановіч не імкнецца перадаць гістарычныя падзеі, звязаныя з бітвай на Косавым полі. А зачын “А хто там едзе па Касовым полі?” з укаваннем на месца дзеяння тут выкарыстоўваецца паэтам толькі як адна з самых тыповых формаў зачыну гераічных песень, так званага геаграфічнага. Ён адразу ўводзіць нас у падзеі песні, і далейшае развіццё сюжэту адбываецца хутка і энергічна. Дынаміка перадаецца дзеясловамі руху: едзе, пад’язджае, затрымаўся, разагнаўся, скакануў, сягнуў, сарваўся, грывнуў. Да таго ж, некаторыя з іх стылістычна абмаляваныя, што надае твору асаблівую экспрэсію.

Пераспеў М. Багдановіча дакладна вытрыманы і ў кампазіцыйным плане. Тут назіраецца наяўнасць устойлівых сродкаў стварэння вобразаў.

Па-першае, партрэтная абмалёўка героя даецца пры дапамозе ўстойлівых эпітэтаў “слаўны шэршань”, “дэлібаш адважны”; прамая характарыстыка адзначае выдатныя яго якасці: “Не нямашка ўжо такіх юнакаў”; скарыстоўваецца самахарактарыстыка:

*Я з маленства смерці не лякаўся,
Не збаюся і цяпер напэўна.*

Усе гэтыя сродкі дапамагаюць уявіць нам адважнага і смелага юнака. Пасуе яму і жук, які ўвасабляе тут дзівоснага каня: ён моцны, трывалы, разумны, гаворыць чалавечым голасам, адчувае і прадказвае небяспеку. (У сербскім эпасе, напрыклад, такім уяўляўся конь каралевіча Марка). Ён таксама надзяляецца пастаянным эпітэтам – “жук рагаты”, “чорны жук рагаты”. Словам “чорны” ўзмацняецца эмацыянальная ацэнка жука як дужага і добрага скакуна. Прызначэнне эпітэтаў у сербскіх песнях – даць пэўную ацэнку (станоўчую ці адмоўную) героям. У Багдановіча гэта функцыя эпітэта выкарыстана ў поўнай меры.

Па-другое, у дыялогу, які адбываецца паміж шэршнем і жуком захоўваюцца моўныя формы, уласцівыя эпічным песням. Гэта і прамы зварот шэршня да жука:

*Гой ты, коню, гой ты, жук рагаты!
Ускарміў я, жук, цябе мятліцай,
Успайў я, жук, цябе расою.
Саслужы жа верную мне службу –
Пераскоч ты цераз гэта мора.*

Для параўнання можна прывесці такі ж элемент з сербскай эпічнай песні “Смерць Марка Каралевіча” (“Смрт Краљевића Марка”), дзе герой звяртаецца да свайго каня са словамі: “Давор’, Шаро, давор’ добро моје! / Ево има ето и шесет лета / Како сам се с тобом састануо...”. [5, с. 243]. (“Добры конь мой Шарач, вось ужо сто шість гадоў як мы з табой вандруем”, – падрадкоўнік наш. – Т.Ж.).

У адказе жука мы знойдзем элемент адмоўнага паралелізму, які змяшчае ў сябе і адмаўленне, і перасцярогу, нежаданне жука пакарыцца волі гаспадара:

*Гаспадару, дэлібаш адважны!
Не скакаць бы мне з табой праз мора,
Не шукаць бы смерці перадчаснай.*

Дыялог выконвае ў творы і дынамічную функцыю. Ён рухае дзеянне, паказваючы, што будзе адбывацца далей, выяўляе ідэйна-эмацыянальную ацэнку ўчынкаў герояў, сутнасць іх характараў.

Сярод стылістычных сродкаў песні выяўляюцца паўторы, вельмі пашыраныя ў сербскіх народных песнях. Радкі “*І паслухаў шэршня жук рагаты. // Разагнаўся, напружыўся моцна. « Скакануў ён...*” паўтараюцца пры кожнай спробе герояў песні пераскочыць мора. Пры гэтым дзеянне ўзмацняецца прыёмам гіпербалізацыі: герой песні прымусіў рагатага жука, на спіне якога ён сядзіць, пераскочыць мора, прычым робіць гэта двойчы. Першая спроба аказалася паспяховай, і з юнацкім азартам, безразважнасцю шэршань паўтарае подзвіг і гіне.

У адпаведнасці з формамі арыгінальных сербскіх песень у “Смерці шэршня” захоўваецца дзесяціскладовы памер (дзесятэрац) з пастаяннай цэзурай пасля чацвёртага верша. У першай частцы атрымоўваецца чатыры склады, у другой вылучаецца дзве дадатковыя паўзы рознага месцазнаходжання, якія разбіваюць гэтую частку верша на 4+2 ці 2+4 склады. “Дзесятэрац – асабліва нацыянальны верш і ўваходзіць толькі ў славянскую сістэму вершаскладання” [3, с. 342]. М. Багдановіч узнавіў яго з захаваннем усіх сінтаксічных і сэнсавых заканчэнняў радка, чаго патрабуе эпічны верш.

Такім чынам, “Смерць шэршня” ўвасабляе сабой спецыфічную рэцэпцыю М. Багдановічам фальклору паўднёвых славян і адпавядае як форме арыгінальных песен, так і іх духу (аб чым неаднаразова гаварыў сам паэт).

“Смерць шэршня” – гэта вынік працы М. Багдановіча па вывучэнні югаслаўскага эпасу. Ён імкнуўся папоўніць скарбніцу сусветнай паэзіі новымі

творами, успрымаючы лепшае, што ёсць у сусветнай літаратуры. Гэтага мастак дабіўся, адлюстравашы на беларускай мове маленькі кавалак Сербіі, чым унёс свой уклад у справу ўзаемадзеяння беларускага і паўднёваславянскіх народаў.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў у 3 тамах. / М. Багдановіч // Т. I : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. – Мінск, 1992.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў у 3 тамах / М. Багдановіч // Т. II : Мастацкая проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды. – Мінск, 1993.
3. Кравцов, Н. И. Сербскохорватский эпос / Н. И. Кравцов. – М., 1985.
4. Лапідус, Н. Песні розных народаў у пераспектыве Максіма Багдановіча / Н. Лапідус // Польшча. – 1988. – № 12.
5. Народне српске пјесме, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Книга друга, којој из пјесме јуначке најстарије. Липисти, штампарији Бретккопфа и Ертла, 1823.